

Iryna B. IVANOVA,

Candidate of Philology, Lecturer, Department of Stylistics of the Ukrainian Language,
National Pedagogical Dragomanov University; Kyiv, Ukraine;
e-mail: vlad-7@ukr.net; тел.: +38(057)7060593; моб.: +38 066 5178051

LINGUOSTYLISTICS IN MODERN UKRAINIAN ADVERTISING

Summary. Advertising style is one of the artistic techniques closely connected with the history, tradition and socio-political life of the country. Special attention is paid to the problem of the status of style, semiotics of advertising and its implementation on linguistic and cultural level. The place and role of advertising texts are investigated as a result of the implementation of discursive practices on a verbal level. Functional, axiological and normative aspects are fixed and normative aspects in formation of manipulative influences of modern Ukrainian advertising are defined. The focus of the role of Genre and stylistic system of modern Ukrainian advertising should be considered as creative force in national culture.

Key words: advertising text, advertising communication, advertising history, style, styling, functional style, communicative channel.

Статтю отримано 10.11.2014 р.

УДК: 811.161.2+17.023.32

НАХАПЕТОВА Ольга Віталіївна,

викладач кафедри українознавства, історико-правових і мовних дисциплін Одеського національного морського університету; Одеса, Україна;
e-mail: nahapetova07@mail.ru; тел. сл.: +38 (048) 7283118; моб.: +38 093 8821568

НОМЕНИ НА ПОЗНАЧЕННЯ РОДИННИХ СТОСУНКІВ У МОВЛЕННЄВІЙ ІНТЕРАКЦІЇ УКРАЇНЦІВ

Анотація. У статті розглядається система номенів на позначення родинних стосунків у мовленнєвій інтеракції українців з точки зору антропоцентричної лінгвістики. Сучасна українська мова має розвинену систему термінів спорідненості та свояцтва. У мовознавстві такі лексичні одиниці мають назву «терміни спорідненості». У статті визначено, що при дослідженні термінів спорідненості доцільно ці лексеми відзначати як номени на позначення родинних стосунків, які є приналежністю терміносистеми визначеної мовної культури. У науковій літературі цей шар лексики описано неповно. У межах цієї статті розглянуто номени на позначення повної спорідненості по прямій лінії («батько», «мати», «син», «донька», «дід» та ін.). Термінологія родинних стосунків посідає належне місце в українській мові, що зумовлено етнопсихологією етносу, екстралінгвістичними чинниками та особливостями національно-мовної картини світу. Вивчення цього шару лексики дає безцінний матеріал для дослідження динаміки семантичної і формальної сторін мовленнєвих фактів, ментальності українського етносу.

Ключові слова: антропоцентризм, терміни спорідненості, система термінів спорідненості та свояцтва, номени спорідненості, національно-мовна картина світу, ментальність.

Сучасна лінгвістика спрямована на антропоцентричні дослідження в галузі лексики, морфології, синтаксису тощо, що зумовлює інтерес до вивчення тих мовних питань, які найбільше пов'язані зі світом людини, її сприйняттям навколишньої дійсності. Антропоцентризм спрямовує сучасне мовознавство на зв'язок людини з соціумом, політикою, економікою та іншими сферами діяльності, оскільки на поверхню виходить комунікативний аспект, а людина є універсальним концептом, який, на думку В. І. Постовалової, розкривається в мові як найважливіший антропоцентричний феномен [4, с. 25]. Найяскравішим прикладом поєднання лінгвістичного й антропоцентричного в мові є лексичні одиниці на позначення родинних стосунків. Це зумовлює актуальність статті, оскільки на сучасному етапі в українській мові представлено розвинену систему назв спорідненості та свояцтва, які в мовознавчих розвідках мають назву «терміни спорідненості» чи «номени спорідненості».

Метою дослідження є лексико-семантичний аналіз номенів на позначення родинних стосунків у комунікативній інтеракції українців.

Серед лінгвістів, які досліджують проблеми термінології, немає єдиної думки щодо принципів розмежувань понять «номен» і «термін». «*Номен* (лат. *nomen* ім'я) — назва (іменник), значення якого визначається досить чітко, його місце в системі подібних найменувань закріплено більш-менш жорстко; *термін* у ряді собі подібних» [3]. Таке визначення

дозволяє вважати номені різновидом термінів. Абстрактні, узагальнюючі поняття визначаються термінами, конкретні й одиничні — номенами [2; с. 48]. Номені, на відміну від термінів, більше зв'язані з суб'єктивним, оцінним сприйняттям та уявленням про якусь річ. Експресивність, оцінка може супроводжувати номені, а не терміни. Тому, на нашу думку, при дослідженні термінів спорідненості в мовознавстві, доцільно ці лексеми визначати як *номені на позначення родинних стосунків*, які є приналежністю терміносистеми визначеної мовної культури.

Наукове вивчення термінів спорідненості було розпочато у другій половині XIX ст. Вперше етнологічні дослідження термінів спорідненості було здійснено в наукових працях П. О. Лавровського й Л. Р. Моргана, але вони торкалися більше культурно-історичного аспекту цього питання. Історію слов'янських термінів спорідненості (зокрема українських) досліджував О. М. Трубаčov, номені свояцтва і спорідненості в українській мові вивчали А. А. Бурячок, М. В. Гримич, В. С. Парасунько, родинні традиції різних народів — С. І. Білокінь, С. О. Черепанова та ін. Українські номені на позначення родинних стосунків як явища мовної культури посіли належне місце в одинадцятитомному «Словнику української мови» й «Словнику української мови» за редакцією Б. Д. Грінченка. Проте в сучасній науковій літературі зазначену лексику описано недостатньо. Дослідження номенів на позначення родинних стосунків є актуальним в умовах глобалізаційних процесів, що існують у сучасному українському суспільстві, й пояснюється прагненням осмислити родинні зв'язки та витоки родоводу.

«Звичаєве право розрізняє спорідненість, що виражає взаємовідношення між особами, які за походженням зв'язані кровно, і свояцтво, або некровне споріднення, що виражає відносини між особами, які не зв'язані кровно, а перебувають у стосунках свояцтва внаслідок одруження чоловіка і жінки, які походять з різних родин. У свою чергу кожна система спорідненості того чи іншого народу, в якого існує парний шлюб і моногамна сім'я, поділяється на одну пряму і кілька бокових ліній, що йдуть від прямої (головної)» [1; с. 3]. Сучасна система назв спорідненості по прямій лінії, що існує в українській мові, охоплює, як правило, не більше чотирьох поколінь як у висхідному, так і у низхідному напрямках, між якими ступінь спорідненості неоднаковий, тому розрізняється спорідненість по прямій лінії першого ступеня (між батьками та їхніми дітьми), другого ступеня (між дітьми та правнуками) і т. д.

Спорідненість, яка існує, наприклад, між рідним сином у порівнянні зі спорідненістю між другим чоловіком матері та її сином від першого подружжя, також не однакова, що знаходить своє відбиття в сучасних юридичних законах про сім'ю та шлюб. У зв'язку з цим розрізняють назви, які виражають повну спорідненість, і назви, які вживаються для вираження понять неповної спорідненості. У межах цієї статті ми розглянемо лише деякі номені на позначення повної спорідненості.

До назв повної спорідненості по прямій лінії належать ті, що виражають поняття *«рідний батько»*, *«рідна мати»*, *«рідний син»*, *«рідна дочка»*.

Для передачі поняття *«рідний батько»* в сучасній українській мові вживається кілька синонімів. У розмовній та літературній мовах вони стилістично диференціюються, маючи різні конотативні значення. У нейтральному і високому стилі вживається номен *«батько»*. У розмовній мові переважають синонімічні назви вираження поняття *«рідний батько»*: *«тато»*, *«неньо»*, *«папа»*, *«дядьо (дєдьо)»*. Конотативне забарвлення цих номенів на позначення назви *«рідний батько»* несе позитивний, «пом'якшений» відтінок неофіційності. Такі поняття, як *«тато»*, *«неньо»*, *«папа»*, *«дядьо»* та ін., в українській мові є діалектними словами, що зустрічаються у певних говірках. В українській мові існує слово *«отець»*, що також передає поняття *«рідний батько»*. Але це слово поступово зникає і переходить в архаїзм, бо має офіційно-піднесений відтінок, не характерний для вживання у вузькому сімейному колі.

Для вираження поняття *«рідна мати»* в українській мові також є кілька синонімів. У плані нейтрального й піднесеного стилів виступає номен *«мати»*, що найчастіше зустрічається в літературно-писемному мовленні, передаючи оцінне конотативне значення матері, як шанованої жінки, що дала життя своїй дитині. Найбільш уживаним у розмовному мовленні є номен *«мама»*, який має емоційно-позитивне навантаження, виражає ніжність і м'якість у ставленні до рідної матері. Втім у сучасній українській мові є також і діалектні еквіваленти: *«неня»*, *«матка»*, *«ненька»*. Аналіз синонімічної групи, яка виражає поняття *«рідна мати»* показує, що не завжди новоутворення витримують конкуренцію зі своїми прототипами на право функціонування у певному значенні. Порівняймо номені *«мати»* і *«матка»*. Унаслідок конкуренції між стилістичними синонімами перший міцно закріпився серед форм нейтрального та підвищеного стилю, а другий виходить з ужитку. Негативне конотативне значення має і номен *«мамка»*, який виражає зневажливе ставлення до рідної матері.

Українська мова багата на зменшено-пестливі форми номенів на позначення родинних стосунків. Наприклад, номен *«тато»* має такі форми як *«таточко»*, *«татко»*, *«татусь»* та ін., а лексема *«мама»* — *«мамуся»*, *«мамочка»*, *«мамця»*, *«матінко»*, *«матуся»* і под.

Поняття «*рідний син*» в українській мові виражає лексема «*син*». Однак крім загальнозвичайного слова «*син*», використовується ще текстуальний синонім «*хлопець*», що функціонує здебільшого у поєднанні з присвійними займенниками *мій, твій*; а також пестливі форми «*синку*», «*синочку*».

На сучасному етапі розвитку української мови для передачі поняття «*рідна дочка*» вживаються синонімічні номен «*дочка*» і «*донька*». Перший функціонує як стилістично-нейтральний, а також у переносному значенні як слово високого стилю. Другий використовується здебільшого з пестливим відтінком значення. У пам'ятках староукраїнської мови, а також у деяких говірках це поняття передається ще номеном «*дівка*».

Другий ступінь спорідненості по прямій лінії — це спорідненість між дідами та онуками. Він виражається лексемами «*дід*», «*баба*» у низхідному та «*внук*», «*онука*» у висхідному напрямках. Поняття «*рідний дід*» передається номеном «*дід*».

В українській мові поряд із основною назвою «*дід*» існують її діалектні варіанти: «*дзідзьо*», «*дідо*», «*дід*», а також зменшено-пестливі форми «*дідусь*», «*дідусечко*», «*дідусенько*». Разом з тим зазначений номен може виражатися описово, якщо необхідно визначити, чи це дід по батькові, чи по матері: «*батьків тато*», «*матин тато*». В українській мові семантика слова «*дід*» та його дериватів «*дідик*», «*дідок*», «*дідух*» поступово розширюється.

Для вираження поняття «*рідна баба*» вживається номен «*баба*». У розмовному стилі та при звертанні вживаються пестливі форми: «*бабця*», «*бабуся*», «*буся*», що несуть позитивний відтінок. Українське «*баба*» має негативне конотативне значення, тому при звертанні до батькової чи матеріної матері, як правило, не вживається. Це слово може вживатися описово, якщо обставини вимагають уточнення того, чи це баба по батьковій лінії, чи по материній: «*татова мама*», «*мамина мати*».

Поняття «*рідний онук*» в українській мові виражається кількома фонетичними варіантами однієї і тієї ж назви: «*внук*», «*онук*», рідше «*унук*». Похідних слів від «*онук*» майже немає. Українській мові відомі лише «*правнук*» і корелятив жіночого роду «*онука*». Коли виникає необхідність уточнення: чи внук по синові, чи по дочці, — вживається словосполучення «*син дочка*», «*син сина*». Поняття «*рідна онука*» теж виражається кількома фонетичними варіантами одного і того ж слова: «*онука*», «*внука*», «*унука*». За необхідності уточнення, чи це онука по синові чи по дочці, це поняття передається описово: «*дочка сина*», «*дочка дочки*». В українській мові назви «*внук (онук)*», «*онука (внука)*» протягом свого історичного розвитку майже не поширили семантики і виділяються бідністю словотворчої бази, на відміну від таких номнів, як «*мати*», «*дід*».

Третій ступінь спорідненості визначається, в основному, словами «*прадід*», «*прабаба*» в низхідному напрямку і «*правнук*», «*правнука*» у висхідному. Ці утворення зв'язані з назвами другого ступеня спорідненості.

Для вираження поняття «*рідний батько діда (баби)*» в українській мові вживається похідне слово від «*дід*» — «*прадід*» — поряд з діалектними варіантами «*прадідо*», «*предід*». Описові форми використовуються лише тоді, коли необхідно уточнити, чи це батько дідів, чи бабин, або чи це дід батьків, чи материн: «*батько діда*», «*бабин батько*». При звертанні до прадіда, що практично буває рідко, вживаються ті самі слова, що й до діда, оскільки вони не лише простіші для вимови, а й виражають ніжне ставлення до прадіда, показують його важливість і значущість як члена сім'ї.

Поняття «*рідна мати діда (баби)*» виражається, в основному, номеном «*прабаба*» поряд з її діалектними варіантами: «*пребаба*», «*прибаба*». У разі необхідності уточнення, чи це мама дідова, чи бабина, воно може виражатися описово. Похідних слів від «*прабаба*» мало, і це, як правило, зменшено-пестливі форми «*прабабця*» та форми збільшено-зневажливі: «*прабаба*», «*прабабище*».

Поняття «*рідний син внука (онуки)*» передається деривативним «*правнук*» поряд з його діалектними варіантами. Коли виникає потреба уточнити, чи це внук сина, чи дочки, вживають описові конструкції типу: «*синів внук*», «*доньчин внук*». При звертанні до правнука вживають зазвичай номен «*внук (онука)*» або його зменшено-пестливі форми: «*онучику*», «*онученько*».

У значенні «*дочки внука (або онуки)*» в сучасній українській мові вживається лексема «*правнука*». При необхідності уточнення того, чи це онука сина, чи дочки, або чи це дочка внука чи онуки, вживають словосполучення: «*дочка онуки*», «*синова внука*». При звертанні до правнуки використовують ті ж слова, що й до онуки.

Деривати «*прадід*», «*прабаба*», «*правнук*», «*правнука*» у процесі свого розвитку як словотворчо, так і семантично, цілком залежали від тих назв, на основі яких вони виникли.

Таким чином, термінологія родинних стосунків посідає належне місце в українській мові, що зумовлено етнопсихологією нації, екстралінгвістичними чинниками та особливостями національно-мовної картини світу. Вивчення цього шару лексики дає безцінний матеріал для дослідження динаміки семантичної і формальної сторін мовленнєвих фактів, ментальності українського етносу.

Література

1. Бурячок А. А. Назви спорідненості і свояцтва в українській мові / А. А. Бурячок. — К. : АН УРСР, 1961. — 150 с.
2. Гринёв С. В. Введение в терминоведение / С. В. Гринёв. — М. : Моск. лицей, 1993. — 309 с.
3. *Краткий понятийно-терминологический справочник* по этимологии и исторической лексикологии [Электронный ресурс] / Ж. Ж. Варбот, А. Ф. Журавлёв ; РАН, Ин-т русского языка им. В. В. Виноградова // *Этимология и история слов русского языка*. 1998. — 2011. — Режим доступа: www.etymolog.ru
4. *Постовалова В. И.* Лингвокультурология в свете антропологической парадигмы (к проблеме оснований и границ современной фразеологии) / В. И. Постовалова // *Фразеология в контексте культуры*. — М. : [б. и.], 1999. — С. 25—34.

References

1. *Buriachok A. A.* Nazvanija rodstva i svojstva v ukrainskom jazyke / A. A. Buriachok. — K. : AN URSR, 1961. — 150 s.
2. *Griniov S. V.* Vvedenie v terminovedenie / S. V. Griniov. — M. : Mosk. licej, 1993. — 309 s.
3. *Kratkij poniatijno-terminologicheskij spravochnik* po etimologii i istoricheskoj leksikologii [Elektronnyj resurs] / Zh. Zh. Varbot, A. F. Zhuravliov ; РАН, In-t russkogo jazyka im. V. V. Vinogradova // *Etimologija i istorija slov russkogo jazyka*. 1998. — 2011. — URL: www.etymolog.ru, svobodnyj.
4. *Postovalova V. I.* Lingvokulturologija v svete antropologicheskij paradigmy (k probleme osnovanij i granic sovremennoj frazeologii) / V. I. Postovalova // *Frazeologija v kontekste kultury*. — M., 1999. — S. 25—34.

НАХАПЕТОВА Ольга Витальевна,

преподаватель кафедры украиноведения, историко-правовых и языковых дисциплин Одесского национального морского университета; Одесса, Украина;
e-mail: nahapetova07@mail.ru; тел. служ.: +38 (048) 7283118; моб.: +38 0938821568

НОМЕНЫ, ОБОЗНАЧАЮЩИЕ РОДСТВЕННЫЕ ОТНОШЕНИЯ В РЕЧЕВОЙ ИНТЕРАКЦИИ УКРАИНЦЕВ

Аннотация. В статье рассматривается система номенов, обозначающих родственные отношения в речевой интеракции украинцев с точки зрения антропологической лингвистики. Современный украинский язык обладает развитой системой терминов родства и свойства. В языкознании такие лексические единицы называются «терминами родства». В статье указывается, что в лингвистике при исследовании терминов родства эти лексемы следует рассматривать как номены, обозначающие родственные отношения. Эти номены являются частью терминосистемы языковой культуры. В научной литературе эта группа слов описана неполно. В рамках данной статьи исследуются номены, обозначающие полное родство по прямой линии («отец», «мать», «сын», «дочь», «дед» и др.). Терминология родственных отношений занимает должное место в украинском языке, что объясняется этнопсихологическими, экстралингвистическими факторами, особенностями национально-языковой картины мира. Изучение украинской лексики родства даёт богатый материал для исследования динамики семантической и формальной сторон речевых фактов, ментальности украинского этноса.

Ключевые слова: антропоцентризм, термины родства, система терминов родства и свойства, номены родства, национально-языковая картина мира, ментальность.

Olga V. NAKHAPETOVA,

Teacher of the Ukrainian Studies Department, Historical-Legal and Linguistic Disciplines of Odessa National Maritime University; Odessa, Ukraine;
e-mail: nahapetova07@mail.ru; work phone: +38 (048) 7283118; cell phone: +38 093 8821568

CONCEPTS THAT REFER TO FAMILY RELATIONS IN SPEECH INTERACTION OF UKRAINIANS

Summary. The Modern Ukrainian language has a developed system of kinship terms. In linguistics, such lexical units are called «kinship terms». The article states that in linguistics when researching kinship terms it is necessary to examine these lexemes as nomens, designating family relations.

They are a part of a terminological language culture. In modern scientific literature this part of vocabulary is described incompletely. In this article, we consider concepts designating full kinship in a straight line («father», «mother», «son», «daughter», «grandfather», etc.). A study of concepts denoting kinship, is relevant in conditions of globalization processes that exist in the modern Ukrainian society. Terminology of kinship takes its rightful place in the Ukrainian language, which is explained by ethnopsychological, extralinguistic factors and characteristics of the national language picture of the world. The studying of the Ukrainian vocabulary of relationship gives a rich material for investigation the dynamics of semantic and formal parties of speech facts and mentality of the Ukrainian ethnos.

Key words: anthropocentrism, kinship terms, the system of kinship terms and properties nomens of kinship, ethnic-linguistic picture of the world mentality.

Статтю отримано 5.11.2014 р.